

TÜRK YAZI DİLİNDE DİL DEVRİMİNİN BAŞLANGI- CINDAN 1965 YILI SONUNA KADAR ÖZLEŞME ÜZERİNE SAYIMA DAYANAN BİR ARAŞTIRMA

KÂMİLE İMER

Anadolu Türkçesinde özellikle Dil Devriminden bu yana görülen ve son yıllarda büsbütün genelleşen özleşme eğilimi ve bunun için harcanan çabalar herkesçe biliniyor. Genç yazarların yazdıkları ile, daha eskiye gitmesek bile, 10-15 yıl önce yazılanlar arasında dil bakımından büyük bir ayırım bulunduğu ortadadır. Biz çalışmalarımızda bu ayrımı, sözcük sayımı yoluyla ve matematik bir kesinlikle belirtmeye, Dil Devriminden bu yana meydana gelen değişikliği, söz hazinemiz üzerinde bir istatistik araştırması yaparak ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızın ilk bölümünde gazete dilini, ikinci bölümünde dergi dilini, üçüncü bölümünde de roman-hikâye dilini ele almış bulunuyoruz. Ancak gazete (haber) dili, hem konuşma hem de yazı diline yakın olduğu için, buna daha çok önem verilmiştir. Ayrıca, genel olarak gazete dilinin, özellikle haber dilinin özleştirme bakımından her hangi bir zorlamadan uzak olduğu, roman ve hikâye gibi bir yazarın dil konusundaki tutumunu yansıtmadığı da göz önünde tutulmuştur. İkinci bölümde birkaç dergi koleksiyonu incelenmiş, roman-hikâye diline ise pek az değinilmiştir.

Konunun önemli olduğu açıktır. Ama şimdiye kadar Ömer Asım Aksoy'un birkaç çalışması dışında, doğrudan doğruya bu konuya değinen hemen hiçbir çalışma yoktur. Biz de gücümüzün yettiğince bu konuda bazı sonuçlar elde etmeğe çalıştık.

Türk yazı dilindeki yabancı sözcükler, çoğu dillerdekinden fazladır. Ayrıca, bizim dilimize birçok yabancı kurallar da girmiş, Türkçe bağımsızlığını yitirecek duruma düşmüştür. Ancak bu baskı yazı dilinde kalmış, halk diline büyük etki yapmamıştır. Bir yandan yazı dilindeki bu baskıyı kaldırmak, bir yandan da halk dilini işleyip kültür dili durumuna getirmek gibi bir ödevle karşı karşıya bulunuyoruz. Özleştirme, böyle bir gereksinmeden doğmuştur. Bu gereksinme yüzyıllardan beri duyulmuş, Türkçemiz bağımsızlığını kazanma yolunu tutmuş bulunmaktadır. Atatürk'ün konuyu ele alması ve Türk Dil

Kurumunu kurmasıyla ki bu akım daha sistemli, daha programlı bir biçim almış, daha hızlanmış. Yalnız burada dilin kendi kendini yenilemesini de unutmamak gerekir.

Şimdi yabancı sözcüklerin ölçüsünü, dolayısıyla dilde gerçekten özleşmenin oluşup oluşmadığını rakamların ışığı altında inceleyeceğiz. Konuya geçmeden önce, taramalar yapılırken tuttuğumuz yolu açıklayalım:

1. İki yüz sözcüklü metinler üzerinde çalışılmıştır.
2. Sayım yapılacak metinler, makaleler rasgele seçilmiş, herhangi bir amaç güdülmemiştir.
3. Yabancı sözcükler, Türk Dil Kurumunun çıkardığı Türkçe Sözlük'e göre saptanmıştır.
4. Özel adlar, kısaltmalar (TPAO, TMGT gibi), sayılar sayıma katılmamıştır.
5. Sayım sırasında yabancı sözcüklerin bize geçtiği kaynak değil, asıl kaynağı işaret edilmiştir. Örnek: Felsefe: Ar. < Yun. Bu durumda sözcük Yunanca olarak gösterilmiştir.
6. Başka yabancı diller bölümünde, dilimize Arapça ve Farsça dışındaki dillerden geçen sözcükler alınmıştır.
7. Ar-T., Far-T., Osm. olarak belirtilen bölümde de Arapça ve Farsça sözcüklerden Türkçe eklerle türetilen sözcükler (hazırlamak, terketmek gibi), Farsça ve Arapçadan birleştirilmiş Osmanlıca sözcükler (beyanname, halâskâr gibi) toplanmıştır.
8. Ek-fiil, Türkçe bir sözcük sonuna gelmişse Türkçe, Arapça ve Farsça sözcük sonuna gelmişse Ar-T. Far-T. bölümünde sayılmıştır. Bileşik sözcükler de aynı kural içindedir.
9. Verilen sonuçlar için, mutlaka o yılda o sayıda sözcük kullanılmıştır, gibi bir kesinlik ileri sürülemez. Sonuçlar fikir vericidir, değişebilir.

GAZETE (HABER) DİLİ

Takvim-i Vekayî'in kurulduğu 1831 ve Gülhane Hattı'nın okunduğu 1839 yılından 1939 yılına kadar olan yüz yıl içinde yazı dilimiz -özellikle gazete dili- gittikçe sadeleşmiş, ama tamamiyle sistemleşmemiştir (Ragıp Hulusî Özdem, Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz, Fikrî Nesir Dilimizin Gelişmesi, Tanzimat I, s: 931). Bu, daha sistemli bir duruma getirilince -ki bu da Dil Devrimi ile olmuştur- iyi sonuçlar alınmıştır.

Dil Devriminin yayılıp tutulmasında basının büyük rolü olmuştur. Gazete dili bugünkü durumuna gelinceye kadar birçok aşamalar geçirmiştir. Bu kari-

şıklığı tabii görmek gerekir. Bugün de bu alanda eski geleneği sürdürmek isteyenler var. Ama yeni kuşak durmadan ilerlemektedir.

Gazete (haber) dilinden çıkardığımız sonuçları, önce liste halinde vermeyi uygun görüyoruz:

CUMHURİYET GAZETESİ

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T. Far-T. Osm. %
1930	36.6	53.6	2	4	4
1931	39.3	47.6	2	4	7
1932	40	46	4	5	5
1933	40.6	46	1	5.6	5.3
1934	37.6	49	2	3	8
1935	63	22	3	8	4
1936	45	42	3	6	5
1937	42	46	3	4.3	4.7
1938	38.6	49	1.7	6.6	4
1939	45.6	37.8	5.3	4	7.3
1940	37.3	53	2	-	7.3
1941	45	43	3	3	6
1942	45.6	42	1.3	5	6
1943	53.3	38.3	2	2	4.6
1944	48.6	38.3	2	5.6	5.3
1945	55	32	3.3	4.6	5
1946	54.5	29.5	1	12	3
1947	53.5	31.5	3.5	6.5	5
1948	52.3	33	1.3	10	3
1949	50.8	31	0.8	10.3	7.3
1950	59	26	4	4	6
1951	56	35	3	2	4
1952	51.8	36	3.2	6	4
1953	53.3	27.3	2.3	10	3.8
1954	54.8	33.8	1.8	5	5
1955	49.3	39	1.3	4	6.3
1956	52.8	34.3	1.8	9	2.3
1957	44.5	43.5	1	6	5
1958	53.5	33.5	0.5	8.5	4
1959	51.8	34.8	3.3	6.3	4
1960	57	27	2	10	4
1961	53	34.8	0.8	4.3	7.3
1962	60	25.8	3	9	4
1963	66	21	2	7	4
1964	60.8	27.3	-	7	4.8
1965	57	26.8	1	9	6.8

ULUS GAZETESİ

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T.Far-T. Osm. %
1931	31	54.8	2	7	5.3
1932	27.3	59.3	4.3	7	4.3
1936	51	35	3.8	5	6
1941	53	36.3	1.6	4.6	4.3
1946	61	31.3	2	2	4
1951	48.6	38.6	1.3	5.8	5.8
1956	51.6	37.8	1	7.3	3.3
1961	59.8	27	0.8	5.3	7.3
1965	53.3	30.3	1	10.8	4

AKŞAM GAZETESİ

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T.Far-T. Osm. %
1933	46.6	43.3	2.3	3.3	4
1936	49.3	39.6	1	5.3	4.6
1941	44.3	42.3	3.3	4	6
1946	56.3	28.6	1	8	6
1951	51.3	34	3	7.6	4
1956	54.3	31.6	2	7	5
1961	54	31	1	12	2
1965	66.3	23.6	0.6	5.3	4.3

MİLLİYET GAZETESİ

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T. Far-T. Osm. %
1933	43.3	46.6	1.6	3	5
1951	48.6	37	1.3	7.6	5.3
1956	53.3	30	2.6	8	6
1961	59.6	28.6	2	6	3
1965	65.6	20.6	2.6	8.3	2.6

HÜRRIYET GAZETESİ

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T.Far-T. Osm. %
1948	56	33.3	1.6	6	3
1949	53	30.3	1.3	10.6	4.8
1950	58.6	31.3	2.3	2.6	5
1951	51.3	34	2	6.6	5
1955	48.6	36	4.3	6	5
1956	43	43.3	3.6	6.3	6.6
1961	53.3	31.3	2	10	3.3
1965	60	28	1	8	3

Şimdi gazete (haber) dilimizin 30-35 yıldan beri geçirdiği değişiklikler üzerinde duralım: Bunu, daha orta bir yol tutan Cumhuriyet gazetesi dilinde açık açık görebiliyoruz. Örnek: 1930 yılında % 53 civarında olan Arapça sözcükler, 1931'de % 47'ye düşüyor. Oysa o zaman da Türk Dili Tetkik Cemiyeti henüz kurulmamıştı. Dil Devriminden sonra bunlar daha da azalıyor. 1932'de Cumhuriyet gazetesinde % 40 Türkçe, % 46 Arapça, % 1 Farsça, % 5,6 Başka yabancı dillerden, % 5,3 Ar-T. Far-T. Osm. sözcük vardır.

Atatürk'ün önderliği ile 1933'te başlayan yabancı sözcüklere karşılık bulma işi büyük bir hızla ilerlemiştir. Bu çaba da 1935 yılına kadar sürer (Levend, Ağah Sırrı, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, TDK yayını, Ankara, 1960, s: 416, 426). Bundan sonra biraz yavaşlar. 111. Türk Dil Kurultayından sonra, Güneş-Dil Teorisinin çizdiği yolda dilin kaynağı ve Türk dilinin tarihten önceki durumu üzerinde çalışmalara devam edilmiş, yabancı sözcüklere Türkçe karşılık bulma işi durmuştu. 1936 yılında %45'e kadar çıkan Türkçe sözcüklerin oranı bundan sonra yine azalmıştır. 1941'den sonra oranlarda yine göze batan bir değişme oluyor. Türkçe sözcüklerin sayısı artmaya, Arapçalarınki düşmeye başlıyor. 1941'deki Cumhuriyet gazetesinde bu açıkça görülüyor: % 45 Türkçe, % 43 Arapça, % 3 Farsça, % 3 Başka yabancı dillerden, % 6 Ar-T. Far-T. Osm. sözcük vardır. 1950 yılında da yabancı sözcükler oldukça azalıyor: % 26 Arapça, % 4 Farsça, % 4 Başka yabancı dillerden, % 6 Ar-T. Far-T. Osm.

1950-1960 yılları arasında Dil Devriminde bir duraklama, hatta gerileme görülüyor. Bu devrede devrimin gelişen hızı, yaygınlığı kösteklenmek istenmiştir. İlkokul çocuklarına "Genel Kurmay Başkanlığı"nı öğretmek dururken "Erkânı Harbiyeyi Umumiye Riyaseti" dedirtilmiştir. "Sayıştay" yerini "Divanı Muhasebat" a, "Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı" da yerini "Sihhat ve İctimai Muavenet Vekâleti" ne bırakmıştır. Daha bunlara benzer nice adlar, sözcükler kovulmuş, yerlerine yetişen kuşakların öğrenme güçlüklerine bakılmaksızın Osmanlıcaları konulmuştur. Böylelikle yabancı sözcüklerin sayısı artmıştır (Dil Devriminin 30 Yılı, TDK Tanıtma Yayınları, Dil Konuları Dizisi: 2, Ankara, 1962, s: 64). 1951 yılında Cumhuriyet gazetesi haber dilinde % 56 Türkçe, % 35 Arapça, % 3 Farsça, % 2 Başka yabancı dillerden, % 6 Ar-T. Far-T. Osm. sözcük vardır. 1960 yılına kadar Arapça sözcüklerin sayısı artmış, eksilmemiştir. Ölmüş olanlar da diriltilmeye çalışılmıştır.

1960'tan sonra Türkçe yeniden devlet desteğine kavuşmuştur. 24.XI.1960 günü Türk Dil Kurumu, Başbakanlığa başvurarak, dilimizi her gün biraz daha baskı altına almakta olan yabancı sözcüklerin salgımından kurtarmak için hükümetçe gerekli tedbirin alınması, dilimize sokulmak istenen yabancı sözcükle-

rin Türkçe karşılıklarının kullanılmasını istemiştir. Türk Dil Kurumunun bu dileği uygun bulunmuş, bir genelge ile bütün bakanlıklara Türkçeye özen göstermeleri, Türkçe karşılıkları bulunan yabancı sözcüklerin kullanılmaması bildirilmiştir. Yazı dilimizde bundan sonra sezilir bir arılaşma olur. 1960 yılında, devrimden hemen sonraki aylarda Cumhuriyet gazetesinde yaptığımız sayımda % 57 Türkçe, % 27 Arapça, % 2 Farsça, % 10 Başka yabancı dillerden, % 4 Ar-T. Far-T. Osm. sözcük kullanılmıştır. 1957'de % 43,5'e yükselmiş olan Arapça sözcükler, üç yıl sonra, 1960'ta % 27'ye düşüyor. Bu, dilimiz için bir zaferdir.

Yalnız 1965 yılına ait Ulus ve Cumhuriyet gazetelerinde yabancı sözcüklerin biraz arttığı görülmektedir. Bunun nedenini açıklayamıyoruz.

Şurası gerçektir ki, haber dilimizde Dil Devriminden bu yana büyük bir özleşme vardır. Bunu istatistiklerle de göstermeye çalıştık. 1930-31 yıllarında Türkçe sözcükler % 35-40 iken, 1959-60 yıllarında % 50-57'ye yükselmiştir. Vereceğimiz örneklerde de bu açıkça görülüyor.

5.10.1930 tarihli ve 2304 sayılı Cumhuriyet gazetesinden örnek verelim:

"Nihayet uzun hazırlıklardan sonra şehrimizde de intihap günü hulûl etti. Bugün sabahtan itibaren, ilân edilecek yerlerdeki sandıkların başlarına gidecek müntehipler, reylerini istimalle başlayacaklardır. Dört sene müddetle intihap edilecek belediye azası için kanunda muayyen şeraiti haiz olanlar rey hakkına maliktirler. 18 yaşına gelmeyenler Hukuku Medeniyeden sakıt olanlar, asker, jandarma, polis, zabıt, ve askerî memurlar intihabata iştirak edemeyeceklerdir..."

Bugün bunlardan *intihap*, *müntehip*, *hulûl*, *rey*, *istimal*, *aza*, *şerait*, *sakıt* gibi sözcükler ve *Hukuku Medeniye* gibi tamlamalar yerlerini yeni ve Türkçe olanlara bırakmışlardır.

21.5.1961 (No: 13550) tarihli Ulus gazetesinden örnek:

"Temsilciler Meclisi Anayasa'da bazı değişiklikler kabul etti. Temsilciler Meclisi, dünkü oturumlarında Millî Birlik Komitesinde bazı değişikliklere uğrayan Anayasa'nın 45. maddesini görüşmeye başladı. Saat 19.30 a kadar yaptığı üç oturumda 25 maddeyi sonuçlandırarak 17 sini kabul, 8 ini red etti. Değişik şekilleri ile ve komisyon raporuna uyularak benimsenmeyen maddeler arasında Cumhuriyetin niteliklerinin arasına millî yerine "milliyetçi" teriminin eklenmesi, millet vekili seçilmeye engel sebepler içindeki 5 yıldan fazla hapis cezasının 3 yıla indirilmesi..."

Bunlar da 1930 yıllarında yazılmış olsaydı, ne *Anayasa*, *oturum*, *değişiklik*, *nitelik*, ne de *sonuçlandırmak*, *benimsemek*, *eklemek* sözcüklerini görebilirdik.

Öteki gazetelerden elde ettiğimiz sonuçlar Cumhuriyet ve Ulus gazetelerinden farklı. Söz gelimi Akşam gazetesinin 1956 ile 1960 yıllarındaki istatistiklerinde hemen hiç bir değişiklik yok. Yine aynı gazetede 1951'de % 34 olan Arapça sözcükler, Dil Devriminin ilk anlarındaki gibi azalmış, 1956'da % 31,6'ya düşmüştür. Bu, 1961 yılında % 31 olarak sürmüştü, 1965'te % 23,6'ya düşmüştür. Bu da Dil Devriminden sonra doğal bir gelişim sayılabilir.

Milliyet gazetesinden de değişik sonuçlar elde ettik. Bu da Akşam gazetesinde olduğu gibi özleşmiştir. Türkçe sözcükler 1951'de %48,6 iken, 1956'da % 53,3, 1961'de % 59,6 ve 1965'te % 65,6'ya yükselmiştir. Arapça sözcükler de o oranda azalmıştır. 1951'de % 37, 1956'da % 30, 1961'de % 28,6 ve 1965'te % 20,6'dır. Öteki yabancı dillerden alınan sözcüklerin oranında da az çok değişiklikler olmaktadır. Bunlar önceden gösterilmiştir.

Hürriyet gazetesine gelince; bu da Cumhuriyet ve Ulus'un yolundadır. 1948-1949 yıllarında Türkçe sözcükler % 53-56 iken, 1955-1956 yıllarında % 43-48'e düşmüş, 1960'tan sonra birdenbire artmıştır.

Bu beş gazeteden elde ettiğimiz sonuçları da karşılaştırsak, son 30-35 yıldaki gazete (haber) dilimizdeki yabancı sözcüklerin azalmasını gösterebiliriz:

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T.Far-T. Osm. %
1931	35	51	2	6	6
1933	44	45	2	4	5
1936	48	39	3	5	5
1941	48	40	3	4	5
1946	57	28	3	7	5
1951	51	35	3	6	5
1956	51	35.5	2	7.5	4
1961	56	30.5	3	6	4.5
1965	60.5	26	1	8.5	4

DERGİ DİLİ

VARLIK DERGİSİ

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T.Far-T. Osm. %
1933	57.3	31.6	3.6	3.6	3.6
1934	52.3	33.6	5.3	3	3.6
1935	57.6	27.6	3	4.6	7
1936	54.6	35	3.3	1	6
1939	50.3	35.6	3	5	6.3
1940	53.3	35	1	2.6	8
1941	52.3	35.3	3.3	4.3	4.6
1942	54	32.3	5.3	1.6	4.6
1943	65	22.6	3.3	2.3	6.6
1946	55	33	1.3	3	7.6
1951	62.6	26	3.3	2.3	5.3
1955	74	14.6	3.6	3.3	4.3
1957	68	20	4.3	3.3	4.3
1960	76	16	1	3.6	4
1961	76.6	15.3	1.6	3.3	3
1962	81.6	11.3	2	2	3
1963	80.6	11.6	1	3.6	3
1965	82.3	11.6	1.6	1	3.6

RESİMLİ UYANIŞ (SERVETİFÜNUN) DERGİSİ

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T.Far-T. Osm. %
1929	51.6	36	6	1.3	5
1930	53	33	3	4	7
1932	57.6	27.3	3	4	8
1934	54	34	3	4	5
1936	48.6	37.6	2.3	5.6	6
1938	59	27	3	4	7
1940	54	32	4	5	5
1941	63	23	5.3	4	3.6
1942	61.7	24.3	4	4.3	5.7
1943	59.6	24.3	4	5	7
1944	51	36.6	2.3	4	6

YEDİGÜN DERGİSİ

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T.Far-T. Osm. %
1936	58	30	2.8	2.3	7
1938	49.3	37.8	3.8	4	5.3
1940	58	27	3.8	6.8	5.8
1941	54.8	31.8	2.3	3	8.3
1942	64.3	26.3	3.8	2.3	3.3
1944	55	32	4.8	1	7.3

YÜCEL DERGİSİ

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T.Far-T. Osm. %
1935	67	21.6	3.8	1.3	6.8
1937	52.6	37.3	0.6	2	7
1939	55	33	5	1.3	5.6
1941	59	27.6	4.3	3.3	5.6
1943	59	29.6	3.3	4.3	3.6
1945	66.6	25	1	2.6	4.6
1947	56.6	31.6	5.3	1.3	5
1950	59.3	30	3.6	1.6	5.3
1956	70.3	16.6	1.6	5	6.6

TÜRK DÜŞÜNCE Sİ DERGİSİ

Yıllar	Türkçe %	Arapça %	Farsça %	Başka yab. dil. %	Ar-T.Far-T. Osm. %
1954	70	20.3	2	2	5.6
1956	56.3	29.3	2.6	5	6.6
1958	50.6	41	0.3	2.6	5.3
1960	60	29	3.6	3.3	4

Dergi dilindeki yabancı sözcüklerin sayımında gazete dilindeki gibi kesin sonuçlar elde edemediğimiz gibi, çekinmeden söz de söyleyemiyoruz. Aynı yılın bir yazısında % 55 Türkçe sözcük kullanılırken, başka bir yazısında % 88 Türkçe sözcük kullanılabilir. Bu konuda belirli sonuçlar elde edemememiz nedenlerinin en önemlisi, kişisel deyiş sorunudur. Kişi var, özleşmeyi benimsemiştir, Türkçe sözcükler kullanır, kişi var, ılımlı bir yol tutar, kişi var, yabancı sözcüklerden bir türlü ayrılmaz. Bu sonuncular Ord. Prof. Kessler'in dediği gibi yabancı dillerden ne kadar fazla sözcük sokuştururlarsa, kendilerini o kadar kibar, aydın sayarlar (Kessler, G., Almanyada Dil Tasfiyesi, Türk Dili Belleten, seri: III/12-13, 1948, s: 67).

Biraz dikkatle incelenirse dergi dili için de bazı sonuçlar çıkarabiliriz: 1935 yılı koleksiyonlarında yabancı sözcüklerin - özellikle Arapça olanların - gazete dilinde olduğu gibi çok azaldığı görülüyor. 1936'dan sonra birdenbire artıyor. Örneğin: Varlık dergisinde 1935'te % 27,6 oranında olan Arapça sözcükler, bundan hemen sonraki yıllarda % 35'e yükseliyor. Yine Yücel dergisinde 1935'te % 67 oranında olan Türkçe sözcükler, 1937'de % 52,6'ya düşüyor. Öteki dergilerde de aşağı yukarı böyledir. Bu durum 1941'e kadar sürüyor. Bu da yine önceden belirttiğimiz gibi 1935 yılı sonunda yabancı sözcüklere karşılık bulma işinin yavaşlamasından ileri gelmiş olmalıdır.

Dergi dilinde, gazete dilinde olduğu gibi 1950-1960 yıllarında yabancı sözcükler artmıyor. Buna karşılık Türkçe sözcüklerin sayısı artıyor. Dergilerde

yazı yazarların çoğu, özleşmeyi benimseyeler, hiç olmazsa ılımlı bir yol tutanlardır. Aşırı olarak Osmanlıcaya bağlılık yok, ama aşırı Türkçecilik vardır. Servetifünun dergisinin devamı olan Uyanış dergisinde bile Dil Devrimiyle birlikte gözle görülür bir arlaşma olmuştur. Fakat sonradan, az da olsa yabancı sözcükler yeniden artıyor.

Türk Düşüncesi dergisi de ilk çıktığı 1954 yıllarında Türkçeci olarak görünürken, sonradan devrin etkisinden kendini kurtaramamış olacak ki, 1960 yılına kadar dergide yabancı sözcükler artmıştır.

İncelediğimiz koleksiyonlar içinde Varlık dergisi ötekilere göre daha olumlu sonuçlar vermektedir. 1933'te % 31,5 Arapça sözcük varken, 1935'te bunlar azalıyor, % 27,5'e düşüyor. Ama 1936-1941 arası % 35 civarında ısrarla kullanılıyor. Bundan sonra da Türkçe sözcüklerin sayısı durmadan artıyor. 1955'te % 74, 1960'ta % 76, 1963'te % 80 ve 1965'te % 82'ye yükseliyor.

Bu arada aynı yıl içinde değişik yazılarla da karşılaşırız. Bir yazar % 86 Türkçe sözcük kullanırken, başka bir yazarın Türkçe sözcük oranı ancak % 56'yı buluyor. Bu durumda biz, o yılda % 86, ya da % 56 Türkçe sözcük kullanılmıştır, şeklinde bir sonuç çıkaramayız. Daha birkaç yazı alıp yüzdelerini bulduktan sonra o dergide % 70 Türkçe sözcük vardır, gibi sonuca gidebiliriz.

Elimizde, Dil Devriminden hemen sonraki yıllardan günümüze kadar izleyebildiğimiz yalnız Varlık dergisi olduğundan dergi dilimizin ortalamasını veremeyeceğiz. Ötekileri bugüne kadar izleyemiyoruz. Yedigün dergisi 1936-1950, Yücel dergisi 1935 - 1956 (aralıklı olarak), Türk Düşüncesi dergisi 1954 - 1960, Uyanış (Servetifünun) dergisi 1944 yılına kadar çıkmıştır.

ROMAN-HİKÂYE DİLİ

Roman-hikâye dili, gazete dilinden tamamen ayrılır. Bu dilde kişilerin kendilerine özgü deyişleri, dil konusundaki tutumları önem taşır. Aşırı özleşmeyi benimseyenler ve ılımlı bir yol tutanlar karşısında, yabancı sözcüklerden ayrılmayanlar da vardır. Ama, ılımlı yolu seçenler çoğunluktadır.

İncelediğimiz birkaç eserin sonuçlarını verelim:

1. Falih Rıfkı Atay, Eski Saat, (İstanbul, 1933)

% 66 Türkçe
% 22,5 Arapça

- % 4,5 Farsça
% 2,5 Başka yab. dil.
% 4,5 Ar-T. Far-T. Osm.
2. Sait Faik, Semaver, (İstanbul, 1936)
- % 75 Türkçe
% 16 Arapça
% 3,5 Farsça
% 2,5 Başka yab. dil.
% 3 Ar-T.Far-T.Osm.
3. Sait Faik, Lüzumsuz Adam, (İstanbul, 1948)
- % 82,5 Türkçe
% 10 Arapça
% 2,5 Farsça
% 3,5 Başka yab. dil.
% 1,5 Ar-T.Far-T.Osm.
4. Peyami Safa, Matmazel Noralyanın Koltuğu, (İstanbul, 1949)
- % 71 Türkçe
% 19 Arapça
% 3 Farsça
% 3 Başka dil. yab.
% 4 Ar-T.Far-T.Osm.
5. Falih Rıfkı Atay, Başveren İnkilâpçı, (İstanbul, 1949)
- % 65 Türkçe
% 24 Arapça
% 5 Farsça
% 3 Başka yab. dil.
% 3 Ar-T.Far-T.Osm.
6. Orhan Hançerlioğlu, Karanlık Dünya, (İstanbul, 1951)
- % 75,5 Türkçe
% 17 Arapça
% 2 Farsça
% 2 Başka yab. dil.
% 3,5 Ar-T.Far-T.Osm.
7. Ziya Osman Saba, Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi, (İstanbul, 1952)
- % 77 Türkçe

- % 12,5 Arapça
- % 4 Farsça
- % 3 Başka yab. dil.
- % 3,5 Ar-T.Far-T.Osm.

8. Selâhattin Batu, Romancero, (İstanbul, 1953)

- % 75 Türkçe
- % 14 Arapça
- % 4 Farsça
- % 3 Başka yab. dil.
- % 4 Ar-T.Far-T.Osm.

9. Fahri Celâl Göktulga, Rüzgâr, (İstanbul, 1955)

- % 71 Türkçe
- % 17 Arapça
- % 4 Farsça
- % 3 Başka yab. dil.
- % 5 Ar-T.Far-T.Osm.

10. Ahmet Hamdi Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, (İstanbul, 1961)

- % 69,5 Türkçe
- % 20 Arapça
- % 3 Farsça
- % 3 Başka yab. dil.
- % 4,5 Ar-T.Far-T.Osm.

11. Suut Kemal Yetkin, Sanat Meseleleri, (İstanbul, 1962)

- % 62,5 Türkçe
- % 25 Arapça
- % 2,5 Farsça
- % 3,5 Başka yab. dil.
- % 6,5 Ar-T.Far-T.Osm.

Görüldüğü üzere sonuçlar çok şaşırtıcıdır. 1951 yılında Falih Rıfkı Atay % 65 Türkçe sözcük kullanırken, Orhan Hançerlioğlu'nun sözcük oranı % 75,5'tir. Falih Rıfkı Atay'da Ömer Asım Aksoy'un bulduğu Türkçe oranı % 62'dir ki bu da bizim ulaştığımız sonuca yakındır (Bkz. Ö.A.Aksoy, Dil Üzerine Düşünceler Düzeltmeler, TDK Yayınları, Ankara, 1964, s: 76; Ö.A. Aksoy, Gelişen ve Özleşen Dilimiz, TDK Yayınları, Ankara, 1968, s: 42).

1951 - 1961 arasındaki öteki incelemelerimizde de % 70-77 arasında Türkçe sözcükler değişiyor.

Sait Faik'te 1936'da % 75 Türkçe sözcük var. Orhan Hançerlioğlu'nun 1951'de basılan eseri ile aynı oranda. Sait Faik arı dilde büyük başarı gösteriyor ve 1948'de yayınlanan Lüzumsuz Adam adlı eserinde % 82,5 Türkçe sözcük kullanıyor. Bundan bir yıl sonra basılan Peyami Safa'nın Matmazel Noralyanın Koltuğu adlı eserinde ancak % 71 oranında Türkçe sözcüklere raslanıyor.

Verdiğimiz bu oranlar yazarların incelediğimiz eserleri içindir. Ömer Asım Aksoy'un çalışmalarında Türkçe oranlar şöyle gösteriliyor.

Sait Faik Abasıyanık'ta	% 67
Orhan Hançerlioğlu'nda	% 83
Peyami Safa'da	% 62
Ahmet Hamdi Tanpınar'da	% 62

Biz daha çok gazete (haber) dili üzerinde durduğumuzdan bu bölümde ancak yukarıdaki eserleri inceleyebildik.

Son olarak belirtmek gerekir ki, edebî dildeki gelişme bir bakıma kişisel yönü olan bir sorundur. Bununla birlikte yazarlarımızın çoğu Dil Devrimini benimsediklerinden, özleşme daha olumlu sonuçlar vermektedir.

SONUÇ

Yeryüzünde tam anlamıyla arı bir dil yoktur. Her dilde yabancı sözcükler vardır. Ama bunların dilden atılmasında hiç bir ulus bizim kadar gecikmemiştir. Almanya'da daha 16. yüzyılda Luther, İncil metni ile temiz bir Alman dilinin temellerini atmış, 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında Alman dili özleşme yolunda hayli ilerlemişti. İtalya'da yabancı sözcüklerden arıtma işi çok erken başlamış, 1582'de Floransa'da Accademia della Crusca (Kepek Akademisi) kurulmuştur. Fransa'da 17. yüzyıl başlarında Malherbe'in önderlik ettiği dili temizleme akımı Fransızca'yı Yunan, Latin ve İtalyan sözcüklerinden kurtarmak amacını gütmüştür. Macar dil devrimi ise ötekilerden daha geniş ve esash olmuş, 18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan devrim Macarcaya 10.000 den fazla yeni sözcük kazandırmıştır. Yine Norveç, Finlandiya, Rusya ve İngiltere de dil devrimlerini çoktan yapmışlardı. Henüz çok yeni bir ulus olan İsrail dahi kısa zamanda dil devrimini yapmıştır (Türk Dilinde ve Başka Dillerde Özleşme, TDK yayını Ankara, 1959, s: 1-7).

J. Eckmann'ın dediği gibi bir dilin söz hazinesi yalnız doğal değişme ile değil, isteyerek yapılan söz üretimiyle de zenginleşir (Eckmann J., Macar Dil Devrimi, Türk Dili Belleten, seri: III/12-13, 1948, s. 11). Yukarıda görüldüğü üzere, yabancı dillerde dili arılaştırma, ya edebiyat veya bilim alanında ün yapmış birinin önderliği ile ya da dil akademilerinin yardımıyla olmuştur.

Bizde 1928 yılındaki yazı devrimi, Dil Devriminin hazırlayıcısı olmuştur. Türkçenin ses yapısına uygun bir temelde oluşturulmuş olan Latin alfabesi dildeki Arapça ve Farsça sözcüklerin arıtılmasına büyük ölçüde yol açmış, bundan sonra da 1932'de Atatürk'ün önderliği ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur.

Dil kurultayınca çizilmiş olan programın uygulanmasına, devrim ilkelerine uyularak söz hazinesinden başlandı. Dildeki yabancı sözcükleri en kısa zamanda Türkçeleştirebilmek için, bir yandan bunların eski kaynaklarda bulunan, bir yandan da halk dilinde hâlâ yaşamakta olan Türkçe karşılıklarını bulmak gerekliydi.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti, 1932-1934 yıllarında tarama ve derleme yolunu tuttu. 1933 yılı başlarında söz derleme seferberliği açtı. Bu işin nasıl yapılacağı, Söz Derleme Kılavuzu adlı bir kitapçıkta gösterilmişti. Cemiyet, söz derleme seferberliğini ileri götürürken, bir yandan da dilimizde kullanılan yabancı sözcüklere, bütün okur-yazarların ortaklaşa çalışmaları ile karşılıklar bulmak üzere bir dil anketi açmıştı. Gazetelerde açılan dil köşelerinde hergün 10-15 sözcük yayınlanarak soruşturma işi yürütülüyor, halktan öztürkçe karşılıklar geliyordu. Bunun sonunda Kurum, Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi'ni çıkardı.

Üçüncü bir iş olarak da, eski ve yeni, Türkiye içi ve dışı yazılı dil kaynaklarının taranmasına geçildi (Z. Korkmaz, Türk Dilinin Tarihî Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi, DTCF yayınları, Ankara, 1963, s: 58).

Atatürk, yapılan bu çalışmalarla yakından ilgileniyor, öztürkçe yazılar yazılmasını istiyordu. 1933-1934 yılları soruşturma, derleme ve tarama yolu ile elde edilen malzemelerin yazıda kullanılmaya başlandığı devredir. Gerek gazetelerde ayrılmış dil köşelerinde, gerek başka yazılarda yeni sözler ile denemeler yapıyordu.

Bundan sonra Kurum, söz türetme ve karşılık bulma işlerinde öteki kollara yardımcı olabilmek için Türkiye Türkçesi Grameri, bunun da yalnız söz türetme yolları üzerinde durulmasını uygun gördü.

İkinci Türk Dil Kurultayından sonra Kurum'un Genel Merkez Kurulu dışında bir komisyon seçilerek, karşılıklar kılavuzunun hazırlanması işi ile görevlendirildi. Karşılık bulma çabaları yapılırken aşırı özleştirmeciler ile orta yolu tutanlar arasında zaman zaman çetin tartışmalar olmuştur.

Bu arada 1934'te çıkarılan Soyadı Kanunu da öztürkçecilik hareketini geliştirmiştir. Bu dönemde Atatürk, özleştirme hareketini yalnız desteklemekle kalmamış, kendi konuşmalarında da öztürkçe sözlere yer vermiştir. Ayrıca Türkçe ekler ile söz yapma yolundaki çalışmalar da ilerlemiştir. Bu alanda Besim Atalay'ın incelemelerini unutmamalıdır. Bunlardan biri, 1940'ta İstanbul'da basılan "Türkçemizde man-men Eki", öteki 1942'de basılan "Türkçede Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme" adlı çalışmadır.

Türk Dil Kurumu 1940 yılından sonra daha olumlu temellere dayanan bir çalışma yoluna gitmiştir. Bu yıllarda özleştirme işi ele alınmış, her geçen yılda biraz daha ilerleyen bir çalışma ile yüzlerce yabancı sözcük, yerini Türkçe köklerden yapılmış sözcüklere bırakmıştır.

1950-1960 yılları arasında Dil Devrimi zaman zaman yanlış olarak anlaşılmış, bu devrede dilimizde bir ilerleme olmamıştır. Bunun yankıları basınımda da belirir. 1951 ve 1956 gazete (haber) dili ortalamalarında Türkçe sözcükler % 51, Arapça sözcükler % 35 oranındadır (Bkz. Gazete (haber) dili bölümü).

1960'tan sonra, Türkçe yeniden özleşmeye başlamış, elden geldiğince eski sözcükler atılıp yerlerine bilinen ve bulunabilen yenileri kullanılmıştır. 1950-1960 arasında % 51 olan Türkçe sözcükler, 1961 gazete (haber) dilinde % 56'ya, 1965'te % 60,5'e yükselmiştir. Buna karşı yabancı sözcükler de o oranda azalmıştır.

Bugün Türk dili yazarın, öğretmenin, bilim adamının ve her türlü aydının düşüncesinde yer alan günlük bir dava haline gelmiş bulunuyor. Dilin, aydınlar topluluğunun ve genç kuşağın ortak bir sorunu haline gelmesi, Dil Devriminin en büyük başarılarından. Yazı dilimizdeki yabancı sözcüklerin sayımı da bunu göstermiştir. Bu konuda gazete (haber) dili bölümünde verilen sayım sonuçları, fikir verecek ve düşüncemizi destekliyecek niteliktedir. Bu bölümün sonunda verdiğimiz listede görüldüğü gibi, Türkçe sözcükler 1931'de % 35, 1933'te % 44, 1936'da % 48, 1946'da % 57, 1951'de % 51, 1961'de % 56, 1965'te % 60,5'tir. Dil Devriminden sonra Türkçe sözcükler artmaya başlamıştır. 1965'te gazete (haber) dilimizde % 60,5 Türkçe, % 26 Arapça, % 1 Farsça, % 8,5 Başka yabancı dillerden, % 4 Ar-T.Far-T. Osm. sözcük kullanılmıştır.

1931 yılındaki sonuçlarla karşılaştırıldığında aradaki uçurum hemen görülüyor. 1931'de % 35 Türkçe, % 51 Arapça, % 2 Farsça, % 6 Başka yabancı dillerden, % 6 Ar-T. Far-T. Osm. sözcük kullanılmıştır. Dil Devriminden biraz önce Arapça sözcükler % 50'yi de geçiyordu.

Verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi, herhangi bir zorlamanın söz konusu olmadığı gazete dilimizde, dolayısıyla yazı dilimizde son 30-35 yıl içinde gözle görülüp elle tutulabilecek bir özleşme olmuştur. Sonuçlar da bunu tanıtlamaktadır.

Dergi dilimizde de aynı değişikliği görebiliyoruz. Varlık dergisinde 1933'te % 57 civarında olan Türkçe sözcükler, 1965 yılında % 82'ye kadar yükselmiştir.

Bu büyük uçurumun kapandığını göremeyenler dilimizin özleşmesini "nesiller arasında uçurum açıldı", "birbirimizi anlamaz hale geldik" diye kötülemeye çabışanlar zaman zaman çıkmıyor değil. Fakat Ömer Asım Aksoy'un belirttiğine göre "nesiller arasında uçurum açan" sözcüklerin sayısı 1.200'ü, hatta bağlı buldukları ve herkesin bildiği köklere göre kümelendirilirse 500'ü geçmez. Bu da 27.000 civarındaki sözcük hazinemizin¹ % 4,5'idir (Ali Püsküllüoğlu, Öztürkçe Sözcükler ve Terimler Sözlüğü, Ankara, 1966).

Verdiğimiz rakamlar, söz hazinemizin Türkçeleşmesi ve dolayısıyla Dil Devriminin başarı yolunda olup olmadığı konusunda fikir verecektir, sanıyoruz.

1 Türkçe Sözlük esas alınarak bu rakam veriliyor.